علم در نگاه ملک الشعراء بهار و حافظ ابراهیم مصری

دکتر زهرا سلیمانی[1]

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ورامین، پیشوا، گروه ادبیات، ورامین، ایران.

چکیده

ملک الشعراء بهار و حافظ ابراهیم دو شاعر بزرگی هستند که در ادبیات معاصر ایران و مصر از درخشش خاصی برخوردارند. بروز ادبی آنان در عرصه‌ی اجتماع و سیاست و فعالیت و مداخله شان در امور جامعه به حدی بوده که بهار به «ملک الشعراء» و حافظ ابراهیم به «شاعر النیل» ملقب شده اند. در این مقاله بر آنیم تا نگاه این دو شاعر برجسته و شخصیت اثرگذار اجتماعی را به «علم و دانش» به عنوان یکی از ویژگی های جامعه ایده آل از دل اشعارشان دریابیم و جایگاه آن را مورد بررسی و مقایسه قرار دهیم.

کلید واژه ها: ملک الشعراء بهار، حافظ ابراهیم مصری، شعر، ادبیات تطبیقی، علم و دانش.

---

1 - Soleymani@iauvaramin.ac.ir

فصلنامه‌ی تخصصی زبان و ادبیات فارسی ◇◇◇

۱۲۵ ◇◇◇

فصلنامه‌ی تخصصی زبان و ادبیات فارسی ◇◇◇

۱۲۷ ◇◇◇

فصلنامه‌ی تخصصی زبان و ادبیات فارسی ◇◇◇

۱۲۹ ◇◇◇

فصلنامه‌ی تخصصی زبان و ادبیات فارسی ◇◇◇

علم از بهر چیست ای استاد؟؟ تا که گیتی شود به علم آباد
باید از علم، سود برخیزد چون درختی کزو ثمر خیزد
گرچه علم تو، پیچ در پیچ است چون نپیوست با عمل هیچ است
(همان: ج ۲، ۶۲ ـ ۶۱)

او ضعف در علوم تجربی را نتیجه‌ی پرداختن بیش از حد به علوم انسانی می پندارد:

خود گرفتم شافعی و بو حنیفه زنده گشت
یا سخن چون روزگار انوری، ارزنده گشت
چیست حاصل، گرنه بیخ فقر و ذلت کنده گشت
بخت کشور شد سیه، چون، رخت کشور ژنده گشت
(همان: ج ۱، ۱۴۶)

او باز ماندن از تحصیل علوم و فنون تجربی و مهندسی را نتیجه گرایش زیاد علما به علوم انسانی و ادبی می داند و بار دیگر برای تحریض جوانان به روی کردن به علوم جدید و یادگیری آن، چنین می گوید:

از سر بنهید جهل و اوهام کوشید به علم و صنعت نو
(همان: ج ۱، ۴۷۳)

البته این گمان شاعر زاییده امر دیگری است، او چون کشور را از همراهی و همگامی با ژاپن (کشور آسیایی مشابه ایران) ناتوان و عقب افتاده می بیند نگران و ناراحت است، و در عین افسوس، هشدار هم می دهد:

ما و ژاپن همسفر بودیم اندر آسیا
او سوی مقصد شد و در نیمه‌ی ره ماندیم ما
(همان: ج ۱، ۱۴۶)

فصلنامه‌ی تخصصی زبان و ادبیات فارسی ◇◇◇

۱۳۳ ◇◇◇

فصلنامه‌ی تخصصی زبان و ادبیات فارسی ◇◇◇

۱۳۵ ◇◇◇

فصلنامه‌ی تخصصی زبان و ادبیات فارسی ◇◇◇

وَ تَخِذتُـم مَوجَ الأثیــرِ بــَریداً حینَ خِلتُم أنَّ البـُروقَ کُسالی
وَ مَحا فُوردُ آیهَ الـمَشیِ حــتی شَــرَعَ النـاسُ یَنــبِذونَ النِّعالا
وَ أَقَمتُم فی کلِّ أرضٍ صـُروحاً تَنطَحُ السّحبَ شامِخاتِ طِوالا

(همان: ج ۱، ۳۱۳)

او در جایی دیگر کشورهای شرق را مورد خطاب و عتاب خود قرار می دهد و با نهیب از آن ها می خواهد که زمان از دست رفته‌ی گذشته را وانهند و از فرصت های پیش رو مراقبت و نهایت بهره را ببرند، حافظ با یادآوری تاریخ پر بار گذشته‌ی مشرق زمین بار دیگر روحیه‌ی غیرت و حمیت را در مردمان آن زنده می کند، زمانی که شرق با داشتن گنجینه های علوم و معارف، مأوا و مقصد غربیان برای بهره گیری بود، شرق سرزمین برانگیخته شدن انبیاء الهی بود و مردم غرب همواره برای هدایت و ارشاد دامان آنان را می گرفتند، شرقی که اگر مردانش اراده می کردند راز ستارگان دور دست را می شکافتند و از سیر و حرکت آن، مقصدش را می یافتند:

فَدَیناکَ یا شَرقُ لاتَـجزَعَن اذا الیـومُ وَلّــی فَراقِــبِ غَدا
أتُـودَعُ فیــکَ کُنوزُ العُلومِ و یَمشی لک الغَربُ مُستَر فِدا؟
وَ تُبعَثُ فی أرضِکَ الأنبیاءُ وَ یَأتــی لکَ الغَربُ مُستَر شِدا؟
إذا شـاءَ بَزَّ السـُّها ســِرَّه وَ أدرَکَ مِــن جَـریِه المَقصِدا

(همان: ج ۱، ۲ ـ ۲۶۱)

گاه مخاطب شاعر به طور خاص، جوانان کشور است، او جوانان را به یاری و کمک می طلبد و از آنان می خواهد دست یاری به وطن داده و برای مصالح و حرکت مصر به سوی رشد و ترقی نهایت سعی و تلاش خود را در زمینه های علمی مبذول دارند:

فَیأَیُّها النّاشِــئونَ اعــمَلوا علـی خَیرِ مِــصرٍ و کُونُوا یَدا

(همان: ج ۱، ۲۶۳)

فصلنامه‌ی تخصصی زبان و ادبیات فارسی ◇◇◇

۱۳۹ ◇◇◇

فصلنامه‌ی تخصصی زبان و ادبیات فارسی ◇◇◇

۱۴۱ ◇◇◇

فصلنامه‌ی تخصصی زبان و ادبیات فارسی ◇◇◇